

POETSKI LUK OD SVETLOSTI DO TAME

(Mirjana Stefanović: *Trap*, Narodna biblioteka „Stefan Prvovenčani“, Kraljevo, 2018)

U okviru savremene srpske poezije već nekoliko decenija unazad jedna od najkonzistentnijih poetskih orijentacija svakako je poezija „ženskog pisma“. Ona je prisutna zajedno sa nekim drugim pesničkim tendencijama: od one koja se gradila kroz oslanjanje na našu nacionalnu tradiciju, kulturnu, duhovnu i povesnu, do neoavangardne poezije koja računa na radikalnije pesničke diskurse, od veristički orijentisane poezije do pesništva postmodernih implikacija i estetizovanog eskapizma. Poput ovakve poetske polifonije, ugrubo ocrtane, i ženska pesnička praksa takođe počiva na polifoniji glasova i postupaka, u kojima se kao neki od zajedničkih imenitelja mogu prepoznati izraziti urbani senzibilitet, fluidnost jezika, nekonzistentnost subjekta, pre skeptičan negoli melanholičan ton, te slabiji ili jači odjek feminističke teorije koja ide u pravcu ženske emancipacije. U tom pogledu, kritika je prepoznala upravo Mirjanu Stefanović (1939) kao jednu od najistaknutijih pesnikinja ove poetske struje, i to ponajpre po ironijsko-sarkastičnom ogoljavanju muško-ženskih odnosa, ali i po kritičkom tematizovanju opšteg kulturnog i društvenog konteksta.

Deseta po redu pesnička zbirka Mirjane Stefanović, *Trap*, delom svakako potvrđuje već prihvaćena mišljenja i ocene da je reč o svojevrsnoj začetnici emancipatorske pesničke inicijative unutar savremene ženske poezije, koju odlikuje satiričnost, ironičnost, pa i grotesknost u pristupu brojnim traumatičnim tačkama koje obeležavaju ovu sredinu, i to na različitim nivoima, od porodičnog do društvenog i političkog (ili politikantskog). Međutim, ono što ovo ostvarenje još nudi jeste ipak jedan širi poetski registar koji se doživljava kao pravo i autentično lirsko osveženje, čime se autorka potvrđuje kao pesnikinja ne samo raznovrsnijeg, već i suptilnijeg senzibiliteta.

Trap sadrži trideset i devet pesama podeljenih u tri ciklusa, „Svetla strana“, „O, ljubavi“ i „Pripitomljeni pakao Hijeronimusa Boša“, koji, već se naslovom može naslutiti, sugerišu grupisanje stihova prema motivskom ili emocionalnom principu. Međutim, u kompozicionom pogledu, ovako sugerisan raspored tema oblikuje i jedan luk čiji je raspon iscrtan od vedrijih ka mračnije obojenim stihovima, pri čemu se taj tamniji ton ipak može oslušnuti i u onim „svetlijim“ delovima zbirke. U tom smislu, čitalac će možda posle uvodnih pesama („Lisje mlađano“, „Banalna pesma“, „Milo moje“) pomisliti da ovaj početni ciklus zbilja ide u skladu s njegovim naslovom i tonom slavljenja života. Ali nakon ovih lakih, prozračnih i radosnih tonova, koji se ostvaruju kao pravi mali ditirambi, shvata se da u ciklusu postoje i stihovi drugačijeg viđenja. Pesma „Dolazak“, recimo, gotovo cela slavi dolazak bebe na svet. No, i pored oduševljenja i ozarenosti zbog novog života, protkanih finim humorom i

umekšanom ironijom, pesma svojim krajem neočekivano baca jedno sumornije i antitetičko svetlo na ono što je do malopre izgledalo kao pronađeni smisao unutar jedne porodice: „(...) u kuću ovoga časa / stigao svetli mladenac // a u špajzu iza portviša i đubrovnika / njegov nikakav i gorak budući životić / tek probuđen rasteže se bezvoljno / kreće da otalja posao.“ Obesmišljenost novog života, iako data u tek četiri stiha, semantičko je težište cele pesme jer dolazi na mesto završnog uvida, čiji je groteskni pesimizam možda šokantan, ali s obzirom na ljudsko iskustvo ne i nezamisliv.

Osim života, u „Svetloj strani“ jak je motiv smrti, i to u nekim od najlepših pesama zbirke, kao što su „Čaše pobjednice“ i „Mrtvi prijatelji“. Date kao i većina pesama kroz prepoznatljivu diskurzivnost i neposrednost, ovi stihovi nemaju ironiju ili duhovitost u izrazu, kao što to ima pesma „Stari davitelji“, recimo, već najpre jednu posebnu lirsku osetljivost iz koje zrači upečatljiva dirljivost. Zapravo, ovo su potresne pesme, svaka na svoj način. „Čaše pobjednice“ data je više u jednom elegičnom tonu, tonu koji dolazi pravo iz spoznaje prolaznosti života i predosećanja smrti, dok „Mrtvi prijatelji“ odišu ozarenom i prozračnom atmosferom, gde u ambijentu jednog fantazmagoričnog okupljanja lirska junakinja doživljava blagost, lepotu i ljubav svojih mrtvih prijatelja, a njihova priviđenja kao istinsku milost: „dok se sa pepeljarama i sa kolačima / radosna pripita i kao nekad vitka / prodevam između njih po obasjanoj sobi / po rukama / po obrazima / po struku / dotiču me / miluju / vole me / moji preminuli prijatelji“.

Ovaj motiv ljubavi, kojim se završava prvi ciklus, postaje središnji motiv drugog ciklusa. No, on je tu prisutan u različitim varijacijama, od osećanja prave ljubavne siline do telesnog milja, od (auto)ironije do gorčine i kajanja, od čiste ozarenosti do melanholije, od pravih lirskih minijatura, pa preko prozaide do diskurzivnog postupka i feminističkog stava. Sve to doprinosi njegovoj razigranosti i lepršavosti u manifestaciji, pri čemu svaka od ovih realizacija ima svoj vid poetske ubedljivosti. U ciklusu „O, ljubavi“ prisutne su pesme koje su nastajale ovih godina, naravno, ali tu su i neke od pre šest decenija, koje osim što su, razumljivo, oslobođene principa rodne inspiracije, svedoče o autentičnom i izvornom doživljaju ljubavi. Recimo, pisca ovih redova potpuno je iznenadila neponovljivost izraza i silina emocije iz pesme „Rasno grlo“, koja poseduje i posreduje tako originalnu metaforiku i lirsku imaginaciju svoje pesnikinje, iako je ona tada imala tek devetnaest godina: „ja volim ludog lafa vranca / i ubiću mu se za vitkost / i nešto od crkve u njemu // sad mu je najmekše prostrto / u mome topljenom grlu / sad u svilenom ambalaži / mojih pogleda lunja / sad mi se više sunce ne rađa / jer on na celom danu stoji / sad ja više nisam ja / nego ustrelatost na dve noge“. Ljubav je u ovom ciklusu, u svojim najvedrijim oblicima, nešto i zarno, svetlucavo, ali i telesno i radosno, na primer u pesmi „Svetlost“, ona je proslava telesnosti u pesmi „Ljubavi moja“, gde kroz stilizaciju izraza i pastiš poprima i vid molitve i divinizaciju čulnog zanosa, dok će u prozaidi „Ljubav“ telesno varničenje i čulne nežnosti postati jedini orijentiri za njeno definisanje.

U drugom delu ciklusa pak tematizacija ovog motiva, u skladu sa dosegnutim životnim iskustvom, dobija jedan tamniji i gorči ton koji odstupa od njegove isključive idealizacije. To se ponajbolje vidi u pesmi „Woman's Lib“, koja već u naslovu sadrži ime pokreta za

emancipaciju žena, i koja kroz duhovitu borbenost junakinje ukazuje na svu pogrešnost mirenja žena sa izvitoperenom prirodom muško-ženskih odnosa, kao i u pesmi „Uzmakla je duša“, u kojoj prethodnu feminističku svest smenjuje osećanje tragičnosti i ton kajanja, koji na momente svoj izraz dobija u tužbaličkom, baladičnom desetercu: „jer dragog svoga ja sam oterala / u svoju nesreću u tuđu postelju / vrela usta sebi zabranila / i plamičke sama pogasila / što mi je palio u srcu“. Ipak, ciklus zatvara možda i najdirljivija pesma, „Moj dragi je samo šaka pepela“. Ona i po ambijentu i po emociji u potpunosti korespondira sa pesmom „Mrtvi prijatelji“ koja zatvara prvi ciklus, i ovakve njihove poentirajuće pozicije kao da ističu svu blagost i milinu, privrženost i čežnju, koje lirski junakinja oseća prema preminulim voljenim bićima, ali i sugerišu onu blizinu granične situacije, blizinu onostranosti, koja, međutim, postaje pre željeno mesto negoli prostor straha. To je jasno prisutno u nežnoj atmosferi poslednje pesme ciklusa „O, ljubavi“, u kojoj kao da nema razlike između oniričkog, priviđenja i stvarnosti, i gde se dirljivo odvija jedna istinska ljubavna svečanost i radost: „i za doručak nam kao nekad / ispečem jaja na oko / pa preko stola poglede preplicemo / mrtvi moj dragi i ja / radosni“.

Treći ciklus, „Pripitomljeni pakao Hijeronimusa Boša“, dat je u vidno drugačijem tonu od ostatka zbirke. Na to svakako ukazuje već i sam naslov koji u sebi spaja Miljkovićevu sintagmu iz „Balade ohridskim trubadurima“ sa osnovnom tematikom holandskog renesansnog slikara, koji je osim pakla kroz fantastiku i grotesku slikao i strašni sud, smrtne grehove i slično. Prvi deo ciklusa uglavnom je usredsređen na groteskne predstave i ironijsko-komično podrivanje fenomena sujeverja i onog vida opsenerstva zvanog „dnevni horoskop“ („Reči o promaji“, „Trinaest crnih mačaka u petak“ i „Šapat zvezda“). Posebno duhovita rešenja prisutna su u pesmi „Trinaest crnih mačaka u petak“, koja u sebi zna da ukrsti i ključnu „brigu“ iz „Reči o promaji“: „a ako krećeš na put / pa si nešto zaboravila u kući / ne vraćaj se ni za živu glavu. / Mogu te na drumu spopasti razbojnici / sa heklerom o ramenu i čarapom na glavi, / staviće ti lisice na ruke, / prodaće te u belo roblje, / završićeš u kupleraju u Holandiji, / sedećeš u izlogu gola, // ima da te uvati promaja!“

Drugi deo ovog ciklusa zadržava ironijski postupak, ali unosi i snažan satiričan ton, posebno u pesmama „Kameleoni u cipelama“, „Sedam padeža“, „Čudovište“ i „Poginula dva radnika“. U njima pesnikinja direktno kritikuje bahatost, licemerstvo, gramzivost političara i politikanstva, ali i majstorski ukazuje, posebno u pesmi „Poginula dva radnika“, na užasnu i, čini se, u tako organizovanom sistemu, neizbežnu socijalnu uzročno-posledičnu spiralu koja vodi pravo u tragičan rasplet. U anaforskom ponavljanju pojma „zato“, datog u trideset i pet stihova, leži sav besmisao i očaj života jednog radnika – nezaštićenog čoveka sa društvene margine. Ta besmislena tragičnost prisutna je i u dokumentaristički koncipiranoj pesmi „Okružnom sudu“, u kojoj je u formi službenog dopisa dat izveštaj koji ukazuje na pomereno duševno stanje pacijenta („Protić Janko je došao na pregled / 11. septembra u alkoholisanom stanju / sa slikom hroničnog alkoholizma / praćenog organskim propadanjem / i psihotičnog raspada ličnosti“), ali i sluti na novu porodičnu tragediju protiv koje, svedoci smo svi, i to nažalost svakodnevno, ovo društvo i dalje nema ni snage ni mehanizme da se izbori: „Protić Janku je ponuđeno / lečenje koje je odbio / Protić Jasni je skrenuta

pažnja na / moguće agresivne ispade Protić Janka". Nakon ovakvog tematizovanja, ne iznenađuje što na samom kraju zbirke dolaze pesme koje kao da su ispevane u duhu Novice Tadića, pesme o zlu i demonima, i onim spolja, i onim iznutra. Bilo da su date kroz fantazmagoričnu sliku („Veliko zlo“), bilo kroz predstavu o fingirajućem unutrašnjem prostoru („Skrovito mesto“), ove pesme sugestivno govore ne samo o postojanju tog tipa negativiteta, već i o neizbežnom suživotu s njim, što je poprilično obespokojavajuća spoznaja.

Spisku dosadašnjih književnih nagrada, među kojima vredi naglasiti „Desanku Maksimović“ za celokupno pesničko delo, Mirjana Stefanović je zasluženno pridružila i Nagradu „Milica Stojadinović Srpkinja“. Utisak je da njena pesnička zbirka *Trap*, zbog raznovrsnog registra motiva i tema, te specifičnih preliva osećajnosti, ne može biti jednoznačno svrstana u feminističku poeziju iako važi za jednu od najistaknutijih pesnikinja u toj poetičkoj ravni. Ova zbirka plod je složenijeg lirskog senzibiliteta koji iz perspektive zrelog i životnog i stvaralačkog iskustva ispisuje uzbudljive i ubedljive stranice unutar savremenog srpskog pesništva.